

Fanni Nieminen

UUTISOINTI PALESTIINAN JA ISRAELIN VÄLI- SESTÄ KRIISISTÄ:

Kriittinen diskurssianalyysi Ilta-Sanomien uutisotsikoista

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Joulukuu 2024

TIIVISTELMÄ

Fanni Nieminen: Uutisointi Palestiinan ja Israelin välisestä kriisistä: Kriittinen diskurssianalyysi Ilta-Sanomien uutisotsikoista
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kielten tutkinto-ohjelma
Joulukuu 2024

Tässä tutkimuksessa käsitellään Palestiinan ja Israelin välistä kriisiä käsitteleviä Ilta-Sanomien uutisotsikoita ja niissä aktivoituvia diskursseja. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, millaisia diskursseja otsikoissa rakentuu ja millaiset substantiivit ja substantiivilausekkeet niitä aktivoivat. Tutkimusaineiston koostaa 105 Ilta-Sanomien uutisotsikkoa, jotka on julkaistu aikavälillä 7.10.2023–7.11.2023. Tutkimuskysymyksiä on kaksi: 1) Millaisia diskursseja esiintyy Palestiinasta ja Israelista kirjoitetuissa uutisotsikoissa vuoden 2023 lokakuun jälkeen? 2) Millaiset substantiivit ja substantiivilausekkeet aktivoivat diskursseja?

Sekä tutkimuksen teoreettisena että metodologisena viitekehysenä toimii kriittinen diskurssianalyysi. Diskurssi käsitetään tutkimuksessa ennen kaikkea sosiaalista todellisuutta rakentavan luonteensa kautta: Diskurssi on kielenkäytön vakiintunut tapa, joka merkityksellistää asioita ja tarjoaa mahdollisuuden vaikuttaa muihin. Muita tutkimuksen kannalta tärkeitä käsitteitä ovat tarkasteltavat substantiivit sekä valta median kontekstissa. Media luo omaa tulkintaansa todellisuudesta ja yhteiskunnallisista teemoista, ja kielenkäytön näkökulmasta tutkittuna valta tulee näkyväksi juuri sanavalinnoissa, joita aiheista ja ilmiöistä puhuttaessa tehdään. Tutkimuksessa käsitelläänkin otsikoita aineistolähtöisesti sanastotasolla, jolloin päästään monipuolisesti käsiksi diskursseja aktivoiviin sanavalintoihin.

Tutkimuksen tuloksena aineistosta löydettiin kaksi päädiskurssikokonaisuutta, *vastakkainasettelun diskurssi* ja *uhriuden diskurssi*, joista jälkimmäinen jakautuu vielä kahteen aladiskurssiin, *kolonialismin diskurssiin* ja *orientalismin diskurssiin*. Diskursseja on siis määrällisesti vähän, mutta ne ovat kytköksissä toisiinsa, mikä on myös osa tutkimuksen tulosta. Diskursseja aktivoivista substantiiveista löytyi asenteellisuuksia ja latautuneisuutta, ja suuri taustatekijä diskurssien aktivoitumisessa olivatkin yhteiskunnassa vallitsevat asenteet, ideologiat tai jopa stereotypiat. Substantiivien ohella tyypillinen diskursseja aktivoiva kielilaines olivat substantiivien saamat erilaiset määreet, esimerkiksi adjektiivit ja partisiipit, joiden kanssa substantiivit voivat muodostaa substantiivilausekkeita.

Avainsanat: diskurssi, diskurssianalyysi, Ilta-Sanomat, Israel, Palestiina

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -AINEISTO	4
2.1 Tutkimuskysymykset	4
2.2 Uutisotsikot tutkimusaineistona	4
3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS ja TUTKIMUSMENETELMÄ.....	6
3.1 Diskurssianalyysi	6
3.2 Diskurssi, valta ja media	7
3.3 Substantiivit ja diskurssianalyysi	8
4 ANALYYSI.....	10
4.1 Vastakkainasettelun diskurssi.....	10
4.2 Uhriuden diskurssi	12
4.2.1 Kolonialismin diskurssi.....	15
4.2.2 Orientalismin diskurssi	17
5 PÄÄTÄNTÖ	19
LÄHTEET	21

1 JOHDANTO

Tutkin kandidaatintutkielmassani Israelin ja Palestiinan välistä kriisiä käsitteleviä Ilta-Sanomien uutisotsikoita vuoden 2023 lokakuun 7. tapahtumien jälkeen. Tutkin otsikoinnissa käytettyä kieltä substantiivien näkökulmasta, eli tarkastelen otsikoissa tehtyjä erilaisia substantiivivalintoja, ja etsin niistä aktivoituvia diskursseja ja asenteellisuutta. Tutkimus on aineistolähtöinen ja sen metodologia perustuu kriittisen diskurssianalyysin malliin. Tutkimus painottaa siis kielenkäytön, vallan ja sosiaalisen vaikuttamisen keskinäistä kietoutuneisuutta.

Pelkkä ilmiön nimeäminenkin on ongelmallista, mutta pakollista. Tyypillisesti mediassa ilmiötä on nimetty *konfliktiksi* tai *sodaksi*, mutta itse olen valinnut kutsua sitä tutkimuksessani *kriisiksi*: substantiivit *konflikti* ja *sota* luovat kuvaa jokseenkin symmetrisestä asetelmasta valtioiden välillä. Vuosikymmeniä kestäneen tapahtumaketjun kutsuminen konfliktiksi tai sodaksi vääristää asian todellista laitaa häivyttämällä Israelin harjoittamaa kolonisointia tyypistämällä sen *aggressiivisten arabien ja rauhaa rakastavien juutalaisten* väliseksi konfliktiksi (Halper 2021: 17–19). Myöskään *kriisi* ei ole terminä aukoton, mutta kuitenkin edellä mainittuja neutraalissävytteisempi termi.

Aineiston aikarajauksen perusteena toimivana lokakuun 7. päivänä 2023 Palestiinan ja Israelin välinen yli 75-vuotinen historia kulminoitui, kun islamistinen järjestö Hamas teki raketti-iskun Israeliin (Yle). Isku ei ollut summittainen, vaan jatkumoa Palestiinan ja Israelin pitkästä historiasta Israelin miehittämällä alueilla. Ilmiön ymmärtämiseksi sekä tutkijan että lukijan tulisi ymmärtää ilmiön historia, mutta myös sen nykytilanne.

Vuonna 1947 YK:n jaettua nykyisen Palestiinan ja Israelin alueet valta siirtyi Iso-Britannialta palestiinalaisille arabeille ja juutalaisille, ja vuonna 1948 juutalaiset perustivat Israelin valtion. Itsenäisyysjulistus oli kuitenkin puutteellinen ja yksipuolinen, jonka vuoksi palestiinalaisten ja juutalaisten välille syttyi sota, ja noin 750 000 palestiinalaista karkotettiin maastaan. (Kujala 2012: 77.) Maiden välisen kriisin voidaan kuitenkin katsoa alkaneen jo aiemmin, kun suuri määrä juutalaisia muutti alueelle ja sionistinen ideologia vahvistui (Piittala-Jensen 2022: 19). Sionismi tarkoittaa juutalaista kansallisaatetta, joka ajaa juutalaisvaltion luomista Palestiinaan (Kujala 2012: 7). Nykyään sionismi on jakautunut useisiin suuntauksiin, joita yhdistää kuitenkin etnonationalistinen ideologia (Halper 2021: 33–35). Halperin mukaan sionismiin liittyy erottamattomasti myös kolonialistinen aspekti, sillä alkujaan juutalaiset olivat ympäriinsä levittäytynyt etninen joukko, joka näki oman valtionsa saamisen oikeutenaan (Halper 2021: 17–20).

Israelin suorittama palestiinalaisten etninen puhdistus alkoi siis vuonna 1948 YK:n maa-alueiden jakopäätöksen jälkeen, ja vuodesta 1948 asti Israel on systemaattisesti pyrkinyt juutalaistamaan

koko Palestiinan maa-alueen (Halper 2021: 74–74). Vuonna 1967 ympäröivien arabivaltioiden ja Israelin välillä käydyn kuuden päivän sodan voiton myötä Israel miehitti lisää ympäröiviä alueita (Kujala 2012: 78–79), ja alkoi harjoittaa miehittämillään alueilla apartheid-politiikkaa, joka jatkuu nykypäivään asti (Halper 2021: 86). Sekä ihmisoikeusjärjestöt kuten Amnesty että YK:n erityiskomitea ovat tuominneet Israelin harjoittaman toiminnan ja sittemmin todenneet Israelin käytäntöjen täyttävän kansanmurhan tunnusmerkit miehitetystä Gazassa (Amnesty 2024, UN 2024). YK:n erityiskomitean mukaan Israel syyllistyy muun muassa iskujen kohdistamiseen siviili-infrastruktuuriin ja humanitaarisen avun työntekijöihin, median sensuroimiseen sekä inhimillisten olojen ja perustarvikkeiden, kuten ruoan ja puhtaan veden, riistämiseen (YK:n erityiskomitea 2024).

Mediassa kriisi on ollut laajasti esillä yli vuoden, ja aiheesta on uutisoitu loputtomiin. Aiheen tutkiminen lingvistikseen näkökulmasta on hedelmällistä, sillä näin päästään tarkastelemaan erilaisia asenteita ja ennako-oletuksia, joita uutisoinnin taustalla on. Median yhteiskunnallinen ja kulttuurillinen rooli ideologioiden ja valtasuhteiden ylläpitäjänä ja luojana vaikuttaa jokaisen elämään (Fairclough 1997: 264). Mediasta ja kielenkäytön vaikutuksista tulisi siis pysyä tietoisena ja kriittisenä.

Kansainvälinen media onkin sotkeutunut syvälle mukaan Palestiinan ja Israelin kriisiin. Molemmat valtiot pyrkivät johdattelemaan tiedotusvälineitä välittämällä viestiä omasta uhriudestaan medialle, johon Israelin propaganda uppoaa tehokkaammin (Kujala 2012: 170). Osapuolten narratiivit perustuvat vahvasti niin yksilö- kuin ryhmäidentiteettiin, jonka piirteisiin kuuluu uhrius (Piittala-Jensen 2022: 11). Kujala kertoo toisaalta myös median haluttomuudesta identifioitua puolueelliseksi ja käyttää asianmukaista terminologiaa poliittisen kannanottamisen pelossa. Median arkuus ei kuitenkaan helpota ilmiöiden käsittelyä, vaan saattaa jopa kääntää huomion toissijaisiin seikkoihin. Median pehmittelyn myötä alkuperäisen viestin aihe muuttuu, ja näin luodaan uusi todellisuuden tulkinta (Kujala 2012: 171–172). Kujala kuvaa ”kliseisten uutiskuvien” (esimerkiksi *itkevät äidit, ilmaan ampuvat palestiinalaismiehet*) luovan harhaanjohtavia mielikuvia ja olevan todisteita valtioiden propagandan onnistuneisuudesta mediaa kohtaan. Myös Germana D'Acquisto (2017) on aiemmin tutkinut Palestiinaa käsitteleviä diskursseja. Diplomaattista kielenkäyttöä YK:n päätöslauselmissa tutkinut D'Acquisto toteaa tutkimuksessaan Palestiinasta käytetyn kielen olevan runsassanaista, mutta samalla kuitenkin geneeristä ja retorista.

Toisessa luvussa esittelen tutkimuskysymykseni ja kokoamani aineiston. Kolmannessa luvussa käsittelen sekä tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä että tutkimusmenetelmänä toimivaa diskursianalyysia ja muuta tutkimuksen teoreettista taustaa. Neljännessä luvussa esittelen aineistosta esiin nostamani diskurssit: *vastakkainasettelun diskurssi*, *uhriuden diskurssi* ja sen alle lukeutuvat *kolo-*

nialismin diskurssi sekä *orientalismin diskurssi*. Viidennessä luvussa teen tutkimuksesta yhteenvedon ja pohdin mahdollista jatkotutkimusta.

2 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -AINEISTO

2.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia diskursseja ja asenteita uutisotsikoissa esiintyy ja millaiset kielelliset valinnat niitä aktivoivat. Diskurssien rakentumista tutkin sanavalintojen kautta, ja tarkastelun näkökulmana käytän substantiiveja ja substantiivilausekkeita sekä niihin läheisesti liittyviä kielellisiä ilmiöitä. Substantiiveja tarkastelemalla pystyn tutkimaan, millaisia valintoja erilaisista aiheista puhuttaessa tehdään – ei nimittäin ole samantekevää, minkälaista sanaa käyttää mistäkin. Sanavalintoja tarkastelemalla löydän diskursseja ja asenteellisuuksia lyhyistä ja yksinkertaisistakin kielellisistä kokonaisuuksista, kuten otsikoista.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia diskursseja esiintyy Palestiinasta ja Israelista kirjoitetuissa uutisotsikoissa vuoden 2023 lokakuun jälkeen?
2. Millaiset substantiivit ja substantiivilausekkeet aktivoivat diskursseja?

2.2 Uutisotsikot tutkimusaineistona

Tutkimuksen aineisto koostuu Ilta-Sanomien loppuvuoden 2023 verkkouutisotsikoista, jotka käsittelevät Palestiinan ja Israelin välistä kriisiä. Aineiston lopullinen laajuus on 105 uutisotsikkoa, jotka on julkaistu aikavälillä 7.10.2023–7.11.2023.

Aineiston keräämiseksi olen käyttänyt Ilta-Sanomien verkkosivuilta löytyvää hakukonetta, jolla on mahdollista hakea haluamallaan hakusanoilla Ilta-Sanomien tuottamaa sisältöä. Hakusanani ovat *Palestiina*, *Israel*, *Hamas* sekä *Gaza*, ja kussakin aineistoon sisältyvässä otsikossa esiintyy jokin näistä hakusanoista. Haut on tehty nominatiivi- eli perusmuotoisilla sanoilla, mutta otsikoissa esiintyy myös muita taivutusmuotoja. Hakukoneeseen on mahdollista soveltaa erilaisia hakua rajoittavia elementtejä, kuten esimerkiksi hakua tarkentavia aikavälirajoitteita. Hakutulosten tarkkuus on kuitenkin vaihtelevaa, sillä hakeminen perustuu vain avainsanoihin. Hakusana voi siis esiintyä missä tahansa kontekstissa, joten vain tarkasteltavan aihepiirin sisältävät hakutulokset olen kerännyt kaikkien hakutulosten joukosta manuaalisesti. Objektiiiviseen tutkimusasetelmaan pyrkimisestä huolimatta on siis kuitenkin oltava tietoinen tutkijan asemasta ja henkilökohtaisesta näkökulmasta aineiston manuaaliseen rajaukseen liittyen.

Kaikki hakujen tuottamat tulokset eivät ole mukana aineistossa, sillä hauilla nousi esiin myös joitakin muiden tekstilajien tekstejä ja melko paljon asiaan liittymättömiä uutisotsikkoja. Tällaisia ovat esimerkiksi urheilu-uutiset, uutisiin liittyvät kommentit ja Lähi-idän tapahtumiin liittymättömät uutiset, joissa mainitaan jokin hakusanoista kuitenkin itse kriisiä käsittelemättä. Nämä on poistettu aineistosta manuaalisesti. Vaikka tutkimus käsittelee uutismedia Ilta-Sanomien käyttämää kieltä ja sen myötä aktivoituvia diskursseja, aineistoon sisällytetyistä otsikoista löytyy joitakin suoria lainauksia. Tutkimus ei käsittele niitä lainkaan, koska tarkastelun kohteena on nimenomaan Ilta-Sanomien käyttämä kieli ja sen aktivoimat diskurssit. Suorien lainausten määrä ei kuitenkaan ole aineiston kokonaislaajuuteen nähden merkittävä. Mainittujen rajausten myötä aineiston laajuus on siis 105 otsikkoa.

Aineiston aikarajaus perustuu kriisin ajoitukseen. Aikaraja on sijoitettu tarkoituksellisesti alkamaan samana päivänä, kuin Hamas suoritti raketti-iskun Israeliin. Iskuista seurasi maailmanlaajuinen kiinnostus ja uutisoinnin räjähdysmäinen kasvu jo vuosikymmeniä kyteneen aiheen ympärille. Tutkimuksen aikarajauksen asettaminen tämän uutisoinnin aallon ensimmäiseen kuukauteen on erityisen hedelmällistä kielen tutkimisen näkökulmasta, sillä tilanne oli silloin uusi, šokeeraava ja alati muutosessa. Mediat siis tunnistivat ihmisiä puhututtavan aiheen ja välittivät aiheesta tietoa, mutta kuten muukin maailma, myös reagoivat tapahtumiin itse.

Ilta-Sanomien käyttämän kielen tutkiminen on mielekästä, sillä se ei edusta tavallista uutismediaa vaan iltapäivälehdistöä. Iltapäivälehtien, siis viihdejournalismin, toiminta perustuu lukijan informoimisen lisäksi myös tämän viihdyttämiseen (Kivioja 2008: 82). Runsaan lukijakuntansa vallan voimin iltapäivälehtien rooli mediassa onkin melko vakiintunut. Iltapäivälehtien myyntivaltti on nopeampoinen uutisointi kuohuttavista ilmiöistä (Kivioja 2008: 85). Kohut ja skandaalit sisältävät šokkiarvoa, ja näin ollen myyvät, joten etenkin ajankohtaisten aiheiden käsittelyssä iltapäivälehdistöllä on huomattava määrä valtaa niiden suosion laskusta huolimatta.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA TUTKIMUSMENETELMÄ

Tässä luvussa esittelen ja perustelen tutkimuksen teoreettisen taustan ja tutkimusmenetelmän, joista kumpikin perustuu keskeisesti diskurssianalyysiin. Diskurssianalyysin yleisen määrittelyn lisäksi keskityn luvussa 3.1 erityisesti Norman Fairclough'n kriittisen diskurssianalyysin malliin, joka toimii sekä tutkimuksen teoreettisena että metodologisena pohjana. Luvussa 3.2 syvennyn tutkimuksen yhteiskunnalliseen aspektiin esittelemällä diskurssin, vallan ja median välisiä suhteita ja roolia tutkimuksessa. Luvussa 3.3 määrittelen aineiston sanatasolla tapahtuvan analysoinnin kannalta oleellisia substantiivin, substantiivilausekkeen ja niihin liittyvien oheisilmiöiden, kuten nimeämisen, käsitteitä ja suhteutan ne diskurssianalyyttiseen tutkimukseen.

3.1 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi nojautuu funktionaaliseen kielikäsitteeseen, joka esittää kielen tilanteeseen sidottuna monitahoisena sosiaalisena toimintana (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 19). Funktionaalinen kielikäsitteys siis korostaa kielen sosiaalista aspektia ja muodon sijaan sitä, mitä kielellä tehdään. M.A.K. Hallidayn systeemis-funktionaalisen kieliteorian mukaan kielellä onkin useampi samanaikainen tehtävä eli funktio: toimia viestinnän välineenä, maailman kuvaajana ja sosiaalisen toiminnan ja identiteettien vuorovaikuttajana (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 96). Näin ollen kielen käyttäminen nähdään funktionaalisen kielikäsitteksen mukaan aina monitahoisena toimintana. Toisaalta funktionaalinen kielikäsitteys korostaa kielellisten valintojen mahdollistavan erilaisten merkitysten luomisen, mutta myös kielivalintojen tarkastelun useasta eri näkökulmasta kielen funktioiden kautta (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 96–97).

Diskurssianalyysin teoreettisen ymmärtämisen kannalta on oleellista ymmärtää myös sosiaalisen konstruktivismin käsite, jonka mukaan tieto rakentuu sosiaalisesti ja todellisuuden voi hahmottaa vain eri näkökulmista merkityksellistettynä (Jokinen, Juhila & Suominen 2016: 252). Jokainen asia, esine tai vaikkapa tunne kohdataan siis merkityksellistettynä, sanallisesti tai nonverbaalisesti. Diskurssianalyysin kontekstissa merkityksellistämisestä eli *nimeämisestä* puhuttaessa tarkoitetaan sitä, millaisilla nimityksillä – esimerkiksi substantiiveilla – asioista ja ilmiöistä puhutaan (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 99–100).

Kaiken diskurssianalyysin keskeisin käsite on diskurssi. Diskurssianalyysin piirissä diskurssilla tarkoitetaan kielenkäyttöä vakiintuneena ja kontekstisidonnaisena osana sosiaalista toimintaa, jolloin

kielen funktionaalisuus sekä sosiaalinen aspekti korostuvat (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 30). Diskurssit merkityksellistävät ja rakentavat sosiaalista todellisuutta tietystä näkökulmasta (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016: 34). Diskursseihin liittyy tiukasti myös vallan käsite, sillä ne yhdistävät kielellisen ja sosiaalisen: sanottuun kätkeytyy sosiaalisia sääntöjä ja normeja, jotka määrittelevät muun muassa sen, mitä mistäkin voi sanoa ja millä tavalla. Esimerkiksi mahdollisuutemme vaikuttaa muihin ovat myös sidoksissa diskursseihin (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016: 76).

Erityisesti Norman Fairclough'n kriittisen diskurssianalyysin suuntaus tarkastelee kieltä samanaikaisesti yhteiskunnallisena tuotoksena sekä vaikuttajana. Kriittisen diskurssianalyysimallin mukaan jokainen kielenkäyttötilanne rakentaa sosiaalista todellisuutta: identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä representaatioita eli tieto- ja uskomusjärjestelmiä, jotka vaikuttavat laaja-alaisesti yhteiskunnallisesta ilmapiiristä kulttuuriin asti. Käytetty kieli ja tehdyt kielelliset valinnat voivat siis vaikuttaa ylläpitämällä nykyisin vallitsevia rakenteita tai haastamalla näitä uudistumaan. (Fairclough 1997: 76.)

3.2 Diskurssi, valta ja media

Diskurssien, vallan ja median käsitteet ovat erottamattomasti kietoutuneet toisiinsa, joten on mielekästä tarkastella myös sitä, kuinka ne suhteutuvat diskurssianalyttiseen tutkimukseen. Diskurssi-analyttinen tutkimusote mahdollistaa mediatekstien tarkastelun yhteiskunnallisina vaikuttajina. Ajankohtaisten aiheiden ja ilmiöiden tutkiminen diskurssianalyysin keinoin avaa näkökulman, jossa tiedotusvälineiden vastuu käyttämästään kielestä korostuu: Kieli on olennainen vallankäytön väline, vaikka näiden kahden välinen vuorovaikutussuhde ei useinkaan ole läpinäkyvästi esillä (Fairclough 1995: 75).

Mediatekstit eivät vain heijasta todellisuutta, vaan luovat siitä erilaisia versioita oman yhteiskunnallisen asemansa näkökulmasta (Fairclough 1995: 136). Diskurssianalyysin teoreetikon Michael Foucault'n mukaan todellisuutta rakentavan luontonsa vuoksi diskurssit ovatkin lähtökohtaisesti ja perustavanlaatuisesti vallankäytön välineitä (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 33). Kielelliset valinnat eivät siis ole samantekeviä, sillä valitsemallaan kielellä tulee ottaneeksi kantaa – jopa huomaamattaan. Käsi kädessä kielellisen vallan kanssa kulkee siis vastuu sen tietoisesta käytöstä ja seurauksista.

Joukkoviestinnällä on ominaisuuksia, jotka erottavat sen muusta viestinnästä. Tämä johtuu median suhteista muihin instituutioihin ja poliittisiin tai taloudellisiin motiiveihin. (Fairclough 1995: 52.) Median toimintatapaan sisältyykin paljon oletuksia yhteiskunnan käytännöistä ja sosiaalisista tavoista, jotka mielletään itsestäänselvyyksiksi. Nämä ovat kuitenkin usein näkymättömiä ihmisille,

jotka eivät ole itse osallisia käytäntöihin. Median, etenkin iltapäivälehdistön, rooli onkin tästä näkökulmasta mielenkiintoinen. Niiden positio muuhun mediaan suhteutettuna ei ole aivan samanlainen kuin vaikkapa uutislehdistöllä, sillä iltapäivälehdet voivat nostaa esille mitä vaan aiheita ja ilmiöitä, joiden oletetaan myyvän. Juuri kaupallinen aspekti ja šokkiarvon painottaminen sisältöä tehdessä ovat erontekijöitä uutis- ja iltapäivälehdistön välillä (Kivioja 2008: 14).

Tiedotusvälineiden viestinnässä suoraan sanotun lisäksi onkin tyypillistä tietynlainen irrallisuus, eli uutisen kontekstin vajavaisuus suhteessa käsiteltävää ilmiötä aiemmin tapahtuneeseen tai sen seuraamuksiin (Fairclough 1995: 140). Jokainen teksti on siis eksplisiittisten ja implisiittisten merkitysten sekoitus. Eksplisiittisillä merkityksillä viitataan suoraan sanottuun, kun taas implisiittisillä merkityksillä viitataan oletuksiin, jotka rakentuvat yhteiskunnassa vallitsevista ideologioista, mutta joita ei kuitenkaan sanota suoraan (Fairclough 1995: 140). Näin ollen on yhtä olennaista kiinnittää huomiota siihen, mitä on päätetty kirjoittaa kuin myös siihen, mitä ei ole.

Erilaiset sosiaaliset käytännöt ja kielenkäyttötavat perustuvat siihen, millaiset valtasuhteet silloisessa yhteiskunnassa vallitsevat. Diskurssit ovat kulttuurisidonnaisia, joten niiden laatu vaihtelee ympäristönsä mukaan (Fairclough 1989: 47). Diskurssit ja valta ovat siis erottamattomasti yhteydessä toisiinsa, samalla tavalla kuin valta on vuorovaikutuksellisessa yhteydessä median kanssa.

3.3 Substantiivit ja diskurssianalyysi

Substantiivit ovat nomineja, jotka voidaan hahmottaa lajia ilmaiseviin yleisnimiin ja yksilön identifioiviin erisnimiin. Niillä nimetään asioita, asiantiloja, esineitä, olioita, paikkoja, ominaisuuksia, suhteita ja toimintoja. Substantiivit sanottavat joko konkreettisia, fyysisesti olemassa olevia entiteettejä kuten *taistelija* tai abstrakteja, esineettömiä entiteettejä kuten *kohtalo*. Substantiivien on mahdollista saada seurakseen erilaisia määritteitä ja muodostaa substantiivilausekkeita laajennustensa kanssa. (ISK.)

Diskurssianalyttisestä näkökulmasta kiinnostus substantiiveihin perustuu siihen, miten sekä konkreettisia että abstrakteja asioita ja ilmiöitä merkityksellistetään kielen keinoin eli nimetään. *Nimeäminen* kielellisenä toimintana viittaa siis nimitysten – esimerkiksi substantiivien – valitsemiseen eri ilmiöille. Kuten muukin kielellinen toiminta, myös nimeäminen nähdään valintana: kielijärjestelmä mahdollistaa merkitysten luomisen ja ilmiöiden nimeämisen kielenkäyttäjän haluamalla, hänen näkökulmaansa vastaavalla tavalla (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 20). Nimeämiseen läheisesti liit-tyvä *luokittelu* on puolestaan nimeämistä, jossa maailman luokittelu kielellisin keinoin nähdään

eräänä kielen funktioista (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 99–100). Kielelliset valinnat eivät siis ole samantekeviä, sillä ne heijastavat kielenkäyttäjän ajatuksia, ideologioita ja näkemyksiä.

Diskurssianalyysi on joustava tutkimusmenetelmä, joka perustuu myös pitkälti tutkijan omaan tulkintaan (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016: 17). Tulkintoja tarkastellessa on siis hyvä ottaa huomioon myös tutkijan asema ja positio tutkimukseen suhteutettuna. Jokaisella on henkilökohtainen kielirepertuaarinsa ja sen myötä oma käsitys siitä, mitä sanat tarkoittavat ja millainen sävy niiden taustalla saattaa piillä. Tutkijan yhteiskunnallinen asema ja oma kokemus siis eittämättä vaikuttavat tulkintaprosessiin ja siihen, millaisia diskursseja hän aineistosta löytää.

Diskurssianalyttisen tutkimusmenetelmän keinoin olen poiminut aineistosta tapauksia, joissa erilaisia diskursseja aktivoivat substantiivit, substantiivilausekkeet ja näihin läheisesti liittyvät ilmiöt kuten nimeäminen. Menetelmäni ovat olleet aineistolähtöisiä, ja ensisijaisesti tarkastelun kohteena on ollut kieliaineksen laatu, ei määrä. Toisaalta olen kuitenkin tarkastellut myös jonkinasteista diskurssien toistuvuutta pystyäkseen jaottelemaan diskurssit osittain sen mukaisesti, kuinka hallitsevia tai merkittäviä ne ovat aineiston kokonaislaajuuteen verrattuna. Olenkin nostanut esiin nimenomaan aineiston kokonaislaajuutta tarkastellen siinä hallitsevimpia diskursseja.

Käsittelimäni diskurssit aktivoituvat pääsääntöisesti sanatasolla tehtyjen kielellisten valintojen kautta, joita on tarkasteltu kriittisen diskurssianalyysimallin mukaisesti. Olen siis poiminut ja ryhmitellyt aineistosta substantiiveja, substantiivilausekkeita ja määritteitä, jotka aktivoivat käsittelemiäni diskursseja. Sanatason tarkastelussa olen ottanut huomioon sanojen esiintymiskontekstit, sillä diskurssianalyttisen ajattelun mukaan diskurssien aktivoituminen on sidoksissa kieliaineksen kontekstiin. Funktionaalisen kielikäsitteilyn mukaisesti olen huomionut käytetyn kielen kontekstin lisäksi myös kielivalintoihin liittyvän sosiaalisen luonteen.

Useissa tapauksissa diskurssien kesken esiintyy limittäisyyksiä, ja kieliaines voi samanaikaisesti aktivoita useamman toisistaan poikkeavan diskurssin. Aineistossa käsitellyt aiheet ovat yhteiskunnallisesta näkökulmasta merkittäviä, ajankohtaisia ja hyvin sidoksissa yhteiskunnassa vallitseviin valtarakenteisiin, itsestäänselvyyksinä pidettyihin oletuksiin ja stereotypioihin. Näin ollen aineiston koostavat otsikot heijastavat vallan teemoja ja yhteiskunnan rakenteita, jolloin myös diskursseissa toistuu tietynlaisia kaavoja läpi aineiston.

4 ANALYYSI

Tässä luvussa tarkastelen, millaisia diskursseja Ilta-Sanomien uutisotsikoissa aktivoituu. Esiin nostamani diskurssit ovat luvun 4.1 *vastakkainasettelun diskurssi* ja luvun 4.2 *uhriuden diskurssi* sekä sen alle lukeutuvat alaluvun 4.2.1 *kolonialismin diskurssi* ja alaluvun 4.2.2 *orientalismin diskurssi*. Analysoin diskurssien aktivoitumista tekstin sanatasolla kriittisen diskurssianalyysimallin mukaisesti substantiiveja tarkastellen. Diskurssit aktivoituvat siis otsikoiden kielessä käytetyistä substantiiveista ja substantiivilausekkeista sekä niiden käyttökontekstista eli siitä, millaisia sanoja käytetään milloinkin: millä tavoin eri asioita ja ilmiöitä on valittu vaikkapa nimetä tietynlaisessa kielenkäyttötilanteessa. Luvuissa käsittelen siis diskurssin rakentavaa kieliainesta ja selvitän, miten tämä konkreettisesti aktivoi diskurssin. Olen ryhmitellyt diskurssit laajempiin, usein aktivoituvien diskurssien kokonaisuuksiin sekä näiden alle sijoittuviin, pienempiin tai harvemmin aktivoituviin diskursseihin. Diskursseja on määrällisesti vähän, mutta ne ovat limittäisiä ja toisiinsa kietoutuneita: otsikot pyörivät samanlaisten teemojen ympärillä, mikä osoittaa myös tietynlaista kaavaa uutisoinnissa.

4.1 Vastakkainasettelun diskurssi

Tässä alaluvussa tarkastelen aineistosta esiin noussutta vastakkainasettelun diskurssia. Diskurssi aktivoituu, kun erilaisia tahoja, toimijoita tai kriisiin liittyviä käsitteitä asemoidaan toisiaan vastakkain kahdeksi vastakkaiseksi puoleksi. Vastakkainasettelut voivat olla hyvin konkreettisia tai abstraktimpia kokonaisuuksia, jotka ilmenevät aineistossa kuin huomaamatta. Vastakkainasettelu nouseekin aineistosta esiin hyvin hallitsevana diskurssina.

Diskurssissa esitettyjen vastakkaisten puolten ei tarvitse olla tasavertaiset eivätkä ne sitä usein olekaan – vastakkainasettelu toimii otsikoissa myös tehokeinona (esimerkki 1). Esimerkissä asetetaan vastakkain *Hamasin terroristi* ja *naiset ja lapset*. Näin dramatiikan kautta luodaan vastakkainasettelu, joka toisaalta herättää myötätuntoa *naisia ja lapsia* kohtaan, mutta samalla korostaa *Hamasin terroristin* tuomittavuutta. Tällaisen vastakkainasettelun avulla voidaan tulla luoneeksi mielikuva siitä, että vastakkainasettelussa esitetyt tahot edustaisivat myös kriisin vastapuolia.

(1) Kuinka Hamasin terroristi kykenee murhaamaan naisia ja lapsia? Tutkijan karu selvitys

Ilmeisin ja voimakkain aineistossa esiintyvä vastakkainasettelu luodaankin Hamasin ja Israelin välille. Jo tutkimuksen johdannossa lyhyesti käsitellyt substantiivit *konflikti* (esimerkki 2) ja *sota* (esimerkki 3) luovat kuvaa tasapuolisesta, symmetrisestä asetelusta, jonka osapuolet ovat jokseenkin

tasaveroisessa asemassa. Vastakkainasettelu on siis tässä tapauksessa Israelin kannalta edullinen, sillä se luo mielikuvaa tasaisemmasta valta-asetelmasta kahden toimijan välillä. Humanitaaristen kriisien nimeäminen on arkaluontoista eikä ollenkaan yksiselitteistä, mutta otsikon niukan kontekstin ympärillä osapuolten tasavertaiseen asemaan viittaavat substantiivit antavat otsikoinnille puolueellisen sävyn. Puolista käytetyt nimitykset ja puolten välisten tekojen ja tapahtumien nimeäminen substantiivein kertoo, millaisia ajatuksia ja asenteita vastakkainasettelujen jaotteluiden taustalla on.

(2) Tämä Israelin ja Hamasin konfliktista tiedetään nyt

(3) Israelin ja Hamasin sota uhkaa laajentua Libanoniin –

Esimerkin 4 vastakkainasettelu on äärimmäinen esimerkki asenteellisesta vastakkainasettelusta. Vastakkain ei aseteta ainoastaan *Hamas-pomoja* ja *Gazan asukkaita*, vaan myös pomojen väitetyt *jättiomaisuudet* ja asukkaiden elinolojen *kurjuus*. Otsikko myötäilee iltapäivälehdistön uutisoinnin tyypillistä kaavaa hyvin: lukijalle myydään juttu viihdyttävällä otsikolla, joka liittyy ajankohtaiseen aiheeseen, muttei oikeastaan ole juurikaan informatiivinen tai neutraali.

(4) Tällaiset ovat Hamas-pomojen väitetyt jättiomaisuudet – samaan aikaan Gazan asukkaat elävät kurjuudessa

Aineiston vastakkainasettelut tapahtuvat sanallistetun, tahojen tai toimijoiden nimeämiseen perustuvan vertailun kautta (esimerkki 5) tai erinäisten tahojen abstraktimman asemoinnin kautta (esimerkki 6). Vertailevan vastakkainasettelun keskiössä on se, miten vertaillut toimijat tai ilmiöt on nimetty ja kuinka niitä verrataan toisiinsa. Esimerkissä 5 luodaan jälleen vastakkainasettelu *Hamasin* ja *Israelin* välille yksinkertaisesti nimeämällä osapuolet. Vastakkainasettelu on erityisen selkeä, sillä sitä korostaa jo itsessään jaotteleva substantiivi *konflikti*.

(5) Tästä Hamasin ja Israelin konfliktissa on kyse

(6) Ulkoministeri Valtonen: Israelilla oikeus puolustaa itseään – näin hän kommentoi spekulaatiota Venäjän roolista

Asemointi ilmaistaan usein melko implisiittisesti, mutta sitä tapahtuu aineistossa paljon. Esimerkit 7 ja 8 edustavat vastakkainasettelua, jossa erinäiset tahot asemoidaan eli positioidaan tietyllä tavalla esimerkiksi suhteessa toisiinsa tai vaikkapa lukijaan. Esimerkissä 6 auktoriteettiasemassa esitetty *ulkoministeri Valtonen* asemoidaan otsikon keskeiseksi hahmoksi. Ulkoministeri *Valtonen* kuvataan kriisin ulkopuolisena auktoriteettiasemassa olevana toimijana, joka kommentoi tapahtumia länsimaiselle, myös aiheesta etäiselle lukijalle.

(7) Asiantuntija: Israelin maahyökkäys ”erittäin todennäköinen” – Hamasin valttikortti kulkee maan alla

(8) Mikä gazalaiseen sairaalaan oikein iski? Näin asiantuntijat arvioivat

Esimerkissä 7 esitetään toinen kriisin ulkopuolinen taho, *asiantuntija*. Tämä asemoidaan kriisin yläpuolelle auktoriteettiasemaan tarkastelijan tai jopa jonkinlaisen tuomarin rooliin kommentoimaan kriisin tapahtumia omine mielipiteineen. Mitä enemmän ulkopuolisia tahoja asetetaan tarkasteltavan ilmiöön, sitä enemmän itse ilmiötä tullaan häivytytyksi otsikosta. Huomio kiinnittyy silloin lähemmäs lukijaa positioituun toimijaan, esimerkissä 7 *asiantuntijaan*.

Aineistossa on myös huomattava määrä otsikoita, joissa kuvataan tapahtumia tai tietoja Israelin näkökulmasta. Näin Israel nostetaan tarkasteltavan kriisin toisen osapuolen asemasta hetkeksi irralleen ja asemoidaan lähemmäs lukijaa ja otsikoita tuottavaa mediaa. Esimerkkiotsikoissa 9–11 esiintyy nimenomaan Israelin näkökulmasta asemoitua informaatiota. Israelin ääni ei pääse aivan samanlaiseen auktoriteettiasemaan otsikoissa kuin esimerkiksi *asiantuntijoiden* tai poliittisten tahojen, mutta se on kuitenkin vahvasti näkyvillä luotettavaksi esitettynä lähteenä (esimerkit 9 ja 10).

(9) Israel esittelee: Tällaisia ovat Hamasin aseet

(10) Israelin armeija: Hamas on ottanut 155 panttivankia

(11) Nämä Hamas-johtajat ovat Israelin tappolistan kärjessä

Esimerkissä 11 Israelilla on kerrottu olevan *tappolista*, jolla on *Hamas-johtajia*. Vastakkainasettelu luodaan nyt siis täysin Israelin näkökulmasta. Israelin näkökulmaa tuodaankin korostetusti esille läpi aineiston, jossa yli 20 otsikkoa on aseteltu kuvaamaan Israelin näkökulmaa. Valtaosassa Israelin näkökulmasta esitetyissä otsikoissa *Israel* myös nimetään toimijana, kuten esimerkissä 9: *Israel esittelee*.

Diskurssissa korostuu ulkopuolisten tai kriisin osallisena olevien toimijoiden lisäksi myös otsikoiden kertojan ja lukijan asemoiminen tapahtumista erillisenä sivullisena tarkkailijana, kommentoijana ja mahdollisesti myös eräänlaisena tuomarina. Otsikot myös esitetään näkökulmasta, joka palvelee lukijaa. Tämäkin on kuitenkin vastakkainasettelu, vaikkei kaikista räikein tai huomiota herättävin. Vastakkain asetetaan lukijat, me, ja ihmiset, joille tapahtuu näin, ne.

4.2 Uhriuden diskurssi

Tässä luvussa tarkastelen substantiivivalintoja, jotka aktivoivat aineistossa vallitsevaa uhriuden diskurssia. Diskurssi aktivoituu, kun kuvataan vahingoittavaa toimintaa ja jotakin tahoja tällaisen toiminnan uhrina tai vastavuoroisesti sen tekijänä. Uhriuden diskurssissa korostuu siis erinäisten tahojen

uhriasema kriisistä ulkopuolisen kertojan (Ilta-Sanomat) näkökulmasta. Analyysin tarkastelunäkö- kulman ollessa substantiivit käsittelen diskurssin rakentumista niiden kautta: oleellista on, millaisia substantiiveja tapahtumista ja niihin liittyvistä tahoista, ilmiöistä ja tekijöistä käytetään. Uhriuden diskurssin aktivoivat substantiivit ja substantiivilausekkeet toimivatkin lauseenjäseninä monipuoli- sesti eri asemissa.

Tyypillinen ja helposti aineistosta esille nostettava uhridiskurssin aktivoiva kieliaines on eris- nimin nimitetyt tahot. Tällaisia ovat vaikkapa maiden tai kaupunkien nimet. Uhriuden diskurssissa systemaattisesti esiin nousevat erisnimiset uhrin ovat *Gaza* tai *gazalaiset* (esimerkki 12) ja *Israel* (esi- merkki 13). Kun nimetään vahingoittavan teon objekti eli kohde, diskurssi aktivoituu. Aineistossa uhriuteen viittaavat objektit ovat usein fyysisten lokaatioiden erisnimin ilmaistuja, mutta toisinaan myös inhimillisiä tahoja kuten kansa tai jopa yksittäinen yksilö (esimerkki 14).

(12) Siviiliväestön hätä Gazassa pahenee – IS tavoitti silminnäkijän opistosta, josta tuhannet ihmiset hakevat suojaa pommituksilta

(13) Israelin puolustusvoimien video näyttää Gazan rajut pommitukset

(14) Hamasin hyökkäyksen uhriksi joutuneen 22-vuotiaan Shani Loukin kohtalo järkyttää – kuo- lemasta uutta tietoa

Diskurssin aktivoivaa uhriutta voidaan kuvata implikoiden uhria nimeämättä (esimerkki 15) tai sanoittaa suoraan nimeämällä uhri (esimerkki 16). Esimerkissä 15 *Israelin armeija iskee*, mutta vain otsikon tietojen valossa epäselväksi jää, minne. Substantiivilauseke *Israelin armeija* ja verbi *iskee* kuitenkin yhdessä kertovat, että Israel iskee jonnekin, vaikka iskun kohdetta ei ole nimetty. Näin uhridiskurssi aktivoituu, vaikka iskun vaikutuksia kohtaavaa uhria ei mainitakaan. Olennainen dis- kurssin aktivoija on siis subjektin ja objektin välinen vuorovaikutussuhde.

(15) Israelin armeija ”koputtaa kattoon” ja iskee sitten – tästä on kyse

(16) Kuinka moni kuoli tuhoisassa sairaalaiskussa Gazassa? Lausunnot uhrien määrästä vaihtelevat

Esimerkissä 16 uhri ilmaistaan eksplisiittisesti substantiivilla *uhri*. Täysin suorasta esitystavasta ei kuitenkaan ole kyse, sillä Gazan uhriaseman paljastaa inessiivimuotoista substantiivilauseketta *tu- hoisassa sairaalaiskussa* määrittävä inessiivimuotoinen paikanilmaus *Gazassa*. Vaikka otsikon jäl- kimmäisessä lauseessa on eksplisiittisesti uhriutta ilmaiseva substantiivi *uhri*, jättää otsikon ensim- mäinen virke tilaa semanttiselle tulkinnalle: isku tapahtuu Gazassa, mutta otsikon perusteella iskun uhrien ei varmaksi tiedetä olevan gazalaisia. Jotta gazalaisten – siis palestiinalaisten – uhriudesta voitaisiin olla aukottoman varmoja, olisi nämä nimettävä erikseen. Historiallinen konteksti huomioi-

den oletus uhrien gazalaisuudesta on kuitenkin aiheellinen. Esimerkki 17 puolestaan edustaa uhriksi mielletyn tahon suoraa nimeämistä.

(17) Niinistö kommentoi iskuja **Israeliin** –

Aineistossa usein esiintyvä passiivimuotoinen lause ei paljasta tekijää eli subjektia – esimerkiksi 18 siis sitä, mikä tai kuka Gazaan on iskenyt. Ainoa viite väkivallantekoon ja uhriuteen on substantiivilauseke *isku Gazaan*, jonka avulla välitetään oleellinen tieto kuolemien luonteesta – ihmiset eivät vain kuolleet. Tekijä ja sen myötä teon vastuu on kuitenkin subjektin nimeämisen sijaan häivytetty pois näkyviltä passiivirakenteen keinoin. Esimerkin 19 aktiivimuotoisessa lauserakenteessa puolestaan nimetään suoraan tekijä eli subjekti *Hamas* sekä objekti *helsinkiläismiehen isä*.

(18) Kymmeniä kuoli iskuissa Gazaan, lisää avustusrekkoja määrä päästä alueelle

(19) Hamas tappoi helsinkiläismiehen isän – myös äitipuoli on kuollut ja lapsuudenkoti palanut

Aineistossa tyypillisimmät uhridiskurssin aktivoivat substantiivit ovat *isku* ja *hyökkäys*. Usein niitä käytetään sellaisinaan tai substantiivilausekkeen pääsanana, mutta toisinaan ne saavat lisäksi yhdyssanamääritteen, joka tarkoittaa yhdyssanan perusosan laatua (esimerkit 20 ja 21). Substantiivipainotteinen esitystapa toistuu aineistossa usein: verbien eli tekemisen tarkkan kuvailun sijaan aineistosta nousevatkin esiin värikkäät ja jopa dramaattiset substantiivi-ilmaukset. Verbien jäädessä taka-alalle luonteeltaan tiiviiden otsikoiden kielellisessä asettelussa nousevat substantiivit suurempaan rooliin kokonaiskuvan luomisen kannalta.

(20) Israel aloitti **vastaiskut** useisiin kohteisiin Gazassa – tämä on tilanne juuri nyt

(21) Näin ulkoministeri Valtonen kommentoi **yllätyshyökkäystä** Israeliin

Vaikka kyseessä on yksi keskeisimmistä aineistosta nousseista diskursseista, itse sanaa *uhri* käytetään kuitenkin harvoin: se nousee aineistossa esiin vain viisi kertaa. Uhriuden diskurssin aktivoivat substantiivit ovat kuitenkin usein kuvattujen tapahtumien mukaisesti tyyliltään vakavia, kohdalokkaita (esimerkki 22) ja jotkut jo itsessään värikkäitä tai asennelatautuneita kielen ilmauksia (esimerkki 23).

(22) Kuvat näyttävät **hyökkäyksen tuhot** Israelissa

(23) Elektronisen musiikin festivaali muuttui **verilöylyksi** Israelin aavikolla – näin tapahtumat etenivät

Kun tällaiset substantiivit ovat osana substantiivilauseketta adjektiiv- tai partisiippimääritteiden kanssa, on lopputulos värikäs ja substantiivilausekkeet helppo tulkita käyttökonteksteissaan asenteel-

lisiksi. Uhriuden diskurssin avainelementti ovatkin dramaattissävytteiset substantiivi-ilmaukset: Neutraaliuden sijasta otsikot saavat substantiivilausekkeen mukaan esimerkiksi päivittelevän, toruvan tai jopa šokeeraavan sävyn (esimerkit 24–26). Luvussa 5.1 *Vastakkainasettelun diskurssi* käsitelty erilaisten toimijoiden asemointi otsikoinnissa sekä korostuu itsessään asenteellisten substantiivien käytön myötä, mutta myös korostaa substantiivien asenteellisuutta entisestään.

(24) Asiantuntija kertoo nyt, miksi **hyökkäys** Israeliin on täysin **ennennäkemätön** –

(25) Israel näytti **pysäyttävän videon** Hamasin hyökkäyksestä – näin tutkija arvioi mediaoperaatiota

(26) Hamasin uhrit: Äiti suojasi lastaan ruumiillaan, mummon **veret seisauttava kohtalo** paljastui somesta...

Esimerkin 26 substantiivilauseke *veret seisauttava kohtalo* ilmentää aineistossa toistuvaa šokeeraavaa teemaa. Šokkiarvon lisäksi tunteita herättävät substantiivilausekkeet luovat asetelmaa, jossa lukijalle tarjotaan mahdollisuutta kokea myötätuntoa. Aineistossa esiintyvä toiseuttava kieliaines on kohdistettu vain *Hamasia* ja *Gazaa* kohtaan, jolloin kerrontaan syntyy asenteellinen aspekti, ja otsikoissa esiintyvien ilmausten myötä lukija saattaa asemoitua epäedullisen kieliaineksen keinoin kuvailtua tahoja vastaan tietämättä asiasta sen enempää. Muita kohtalokkaita, dramatiikan tuntua lisääviä ja tunteisiin vetoavia määritteitä aineistossa ovat esimerkiksi *ratkaiseva*, *kylmävä* ja *järkyttävä* (esimerkit 27–29).

(27) Tällaisia huipputekniikoita Israel käyttää tiedustelussaan – epäonnistui **ratkaisevalla** hetkellä

(28) Mitä Hamas tavoittelee panttivangeilla? Äärijärjestöltä **kylmävä** uhkaus

(29) Hamasin vangeiksi jääneiden **järkyttävät** kohtalot – tämä heistä tiedetään

Esimerkissä 27 *ratkaiseva hetki* määrittää Israelin epäonnistumista. Substantiivilauseke *ratkaiseva hetki* voidaan tulkita kerronnan tehokeinoksi, jolla kuvataan tilanteen vakavuutta, mutta toisaalta myös kriittisyyttä otsikon subjektin *Israelin* näkökulmasta. Esimerkeissä 28 ja 29 sanat *kylmävä* ja *järkyttävä* määrittävät jo ennestään asenteellisia substantiiveja *uhkaus* ja *kohtalo* korostaen ilmausten asenteellista luonnetta.

4.2.1 Kolonialismin diskurssi

Tässä alaluvussa käsittelen uhridiskurssin alle lukeutuvaa kolonialismin diskurssia. Diskurssi aktivoituu, kun aineistosta nousee esiin substantiiveja tai substantiivilausekkeita, joissa on viitteitä kolonialismista tai kolonialistisista ideologioista. Kolonialismin diskurssin aktivoitumista tarkasteltaessa etenkin erisnimet nousevat merkittävään asemaan.

Tämän tutkimuksen kontekstissa kolonialismilla viitataan luvussa 1 avattuun Palestiinan ja Israelin väliseen historiaan, jonka aikana Israel on miehittänyt palestiinalaisalueita ja pyrkinyt juutalaistamaan nämä (Halper 2021: 74–75). Sionistisen aatteen mukaisen juutalaisten etnovaltion perustamisen tavoittelu on Halperin mukaan perustavanlaatuisesti kolonialistista toimintaa. Kolonisaation aspektia kuvaa myös vuodesta 1967 asti jatkunut Israelin harjoittama apartheid miehittämillään alueilla (Halper 2021: 86).

Kattodiskurssistaan uhriuden diskurssista poiketen kolonialismin diskurssi ei ole aineistossa yhtä hallitseva tai esiintymistavoiltaan ilmiselvä diskurssi. Sen aktivoituminen perustuu otsikoissa käytetyn kielen lisäksi yhtä paljon implisiittisyyteen eli yhteiskunnallisiin ennakko-oletuksiin ja sanomattomaan tai siihen, mitä muuta sanotun sijaan olisi vaihtoehtoisesti voitu sanoa.

Kolonialismidiskurssi avautuu helpoiten, kun tarkastellaan otsikoihin liittyvien toimijoiden nimeämistä, etenkin erisnimien kannalta. Tilanteeseen luotua kahtiajakoa korostetaan vastakkaisiksi puoliksi luonnehdittujen tahojen nimeämisellä. Israelia kutsutaan systemaattisesti *Israeliksi*, mutta vastapuoleksi kuvatun toimijakollektiiviksi niputetun tahon kohdalla systemaattisuus katoaa. Otsikoiden perusteella on epäjohdonmukaista, kenen tai minkä oikeastaan kerrotaan edes olevan Israelin vastassa. Toisaalta kerrotaan *terroristijärjestön* teoista (esimerkki 30), mutta samalla kuitenkin sekä *Gaza* että *gazalaiset* esitetään kollektiivisesti symmetrisenä vastapuolena Israelille (esimerkki 31).

(30) Presidenttiehdokas Sari Essayah osoitti tukea Israelille: terroristijärjestön hyökkäys oikeuttaa voimankäytön

(31) Israelilla on maailman edistyneimpiin kuuluva sotavoima – mutta Gazassa sekä on ongelmissa

Toimijoiden nimeäminen aineistossa on siis vaihtelevan systemaattista mutta epäsymmetristä. Israelin pysyessä *Israelina* luodaan kuva vahvasta valtiosta ja yhtenäisestä kansasta, kun taas Palestiinasta puhuttaessa tilanne on toinen – Palestiina nimetään aineistossa *Palestiinaksi* vain neljä kertaa, *Palestiinalaiset* mainitaan aineistossa viisi kertaa. Yleisin yhteys, jossa *Palestiina* nimetään ovat otsikot, joissa kerrotaan esimerkiksi mielenilmauksista tai aktivismista (esimerkit 32 ja 33). Ilta-Sanomat itse ei siis suosi Palestiinan suoraa nimeämistä, vaan se ilmenee otsikoinnissa tyypillisemmin välillisesti esimerkiksi jonkin muun tahon esittämänä (esimerkki 32) tai kriisiin liittyvän oheisilmiön yhteydessä (esimerkki 33).

(32) Vapaa Palestiina -huudot raikuivat Helsingissä – sadat osoittivat tukensa Gazan siviileille

(33) Palestiina-mielenosoituksissa kuultu iskulause kuumentaa keskustelua – näin sen merkitystä arvioi asiantuntija

Palestiinan nimeämisen epäsystemaattisuus ja vajavaisuus aineistossa aktivoivat kolonialismidiskurssin: Omaehtoisesta itsenäisyydestään kamppailevan valtion nimi häivytetään siitä kertovista otsikoista, jolloin syntyy kuva sen kolonisoimiseen vähintään neutraalisti suhtautumisesta. Palestiinan nimeämättä jättäminen siis myös häivyttää palestiinalaista identiteettiä.

4.2.2 Orientalismin diskurssi

Tässä aluvuussa käsitelen uhridiskurssin alle lukeutuvaa orientalismin diskurssia. Diskurssi aktivoituu, kun aineistossa esiintyy substantiiveja tai substantiivilausekkeita, jotka sisältävät orientalismiin viittaavaa asenteellisuutta. Orientalismilla tarkoitan näkemystä, jonka mukaan länsimaat kokevat niin kulttuurillista kuin intellektuaalista ylemmydentunnetta toiseutettua Lähi-itää kohtaan. Länsimaiden silmissä toisaalta eksoottisen salaperäisessä, mutta kuitenkin perustavanlaatuisesti alempiarvoisessa idässä korostuvat piirteet, jotka eivät länsimaille kuulu: rappio, julmuus ja laiskuus (Said 1978: 192). Vaikka orientalmi voi suuntautua mihin tahansa *idäksi* miellettyyn kohteeseen, tutkimuksen tarkastelunäkökulma kattaa vain tutkimukselle oleellisen orientalismin, joka ohjautuu tyypillisesti arabivaltioihin tai -henkilöihin. Rassistiset stereotyyppit ja islamofobia ovat piirteitä, jotka kuvaavat nykypäivän orientalisimia (Said 1978: 269–272).

Orientalismin diskurssin aktivoivat aineistossa substantiivit ja substantiivilausekkeet, jotka kuvaavat Lähi-Itää orientalistisen ajattelutavan mukaisesti. Huomattavimmin diskurssin aktivoituminen tapahtuu substantiivilausekkeiden adjektiivimääritteiden myötä. Määritteillä kuvataan samanaikaisesti, kuinka julmaa toiminta on, mutta myös asemoidaan sekä länsimaisista lukijoista että mediasta koostuvaa kollektiivia siitä erilleen. Esimerkissä 34 substantiivia *operaatio* määrittävä adjektiivi *pirullinen* on erityisen räikeä ilmaus, joka tarkoittaa häijyä tai jopa helvetillistä (KS). Näin luodaan kuva paitsi itämaisesta julmuuden traditiosta, myös länsimaisesta ylemmyydestä – tai ainakin sen tunteesta Lähi-Itää kohtaan.

(34) Tällainen oli pirullinen operaatio, jolla Hamas johti Israelin ansaan – ”Ennennäkemätöntä”

(35) Tällainen on Hamasin pahamaineinen tunneliverkosto

Stereotyyppioihin perustuva kieliaines onkin voimakkain orientalismin diskurssin aktivoiva elementti. Esimerkit 36 ja 37 osoittavat, kuinka diskurssi voi käytännössä rakentua. Tyypillistä diskurssiin lukeutuvalla otsikoinnilla on mielikuvan rakentaminen ja sen ohjaaminen tietyn tahon vastuulle. Esimerkissä 36 otsikon ensimmäisessä osassa ennen ajatusviivaa kuvataan ensin *ruumiita kaduilla* ja *epävarmuutta siepattujen kohtalosta*: herää kaoottinen, jopa mystinen kysymys siitä, mitä oikeastaan

on tapahtunut ja kenelle. Ajatusviivan jälkeisessä osassa tarkennetaan, missä *ruumiita* on ollut ja keitä *siepatut* olivat – israelilaisia. Orientalismin diskurssin aktivoi kuitenkin abstrakti substantiivi *julmuus*, jonka avulla kuvaillaan samalla implisiittisesti mainitun hyökkääjän luontoa, mutta myös ase-
moidutaan toiminnasta ja koko kriisistä erilleen ja jopa sen yläpuolelle.

(36) Ruumiita kaduilla, epävarmuutta siepattujen kohtalosta – tiedot lauantain julmuuksista tarkentuvat Israelissa

(37) Hamasin hyökkäykseen kuului uudenlainen psykologinen terrori: Uhrien puhelimet kaapattiin hirveisiin tarkoituksiin

Esimerkit 36 ja 37 korostavat Saidin (1978) esitystä länsimaiden käsityksestä siitä, että erityisesti arabit ovat luonnostaan perustavalla tavalla länsimaisia rappiollisempia ja julmempia. Esimerkki 36 nimeääkin *julmuuden* suoraan. Esimerkissä 37 puolestaan *Hamasin hyökkäystä* luonnehditaan *uudenlaiseksi psykologiseksi terroriksi*. Substantiivilauseke korostaa etenkin Saidin esittämää julmuuden stereotypiaa, jonka mukaan länsimaalaisten näkökulmasta arabit pystyvät tekoihin, joihin länsimaa-
lainen ei viattomamman luontonsa vuoksi halua ryhtyä tai edes kykene.

Kolonialismin diskurssin tavoin myös orientalismin diskurssi perustuu aineistossa suoraan sanotun lisäksi implisiittisyyteen ja länsimaissa vallitseviin sanomattomiin ennako-oletuksiin ja jopa stereotypioihin. Länsimaiden kaltaiseksi mielletty Israel saa yhteiskunnan kontekstissa osakseen suopeampaa suhtautumista kuin pääosin islaminuskoinen arabivaltio Palestiina, mikä näkyy myös aineistossa.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni tarkoituksena oli kriittisen diskurssianalyysin keinoin selvittää, millaisia substantiiveja ja substantiivilausekkeita ajankohtaisesta Palestiinan ja Israelin välisestä kriisistä käytetään median uutisotsikoissa, ja mitä diskursseja nämä kieliaineokset aktivoivat. Tutkimusaineisto koostuu kuitenkin vain Ilta-Sanomien otsikoista: Se ei siis anna kokonaisvaltaista kuvaa kriisistä käytetystä kielestä tai eri uutismedioiden kielenkäytöstä, diskursseista ja mahdollisista medioiden välisistä eroista, mutta selvittää kuitenkin Ilta-Sanomien tilannetta.

Otsikoista nousee melko monipuolisesti esiin erilaisia substantiiviaineiksia ja diskursseja, jotka oli kuitenkin analyysin yhteydessä mielekästä rinnastaa laajemmiksi kokonaisuudeksi. Tämä kertoo siitä, että vaikka kieliainesta on paljon, otsikoista nousee esiin tiettyjä koko aineiston läpi kulkevia teemoja ja yhteneviä substantiivi-ilmauksia. Merkittävimmat teemat aineistossa ovat vastakkainasettelut erilaisten tahojen välillä sekä uhriuteen liittyvät teemat. Hallitsevimmat, aineistosta esiin nostamani ja nimeämäni teemat ovat *vastakkainasettelun diskurssi*, *uhriuden diskurssi*, *kolonialismin diskurssi* ja *orientalismin diskurssi*. Kussakin diskurssissa on toistensa kanssa joitakin limittäisyyksiä, mikä puolestaan vahvistaa kuvaa aineistossa esiintyvien aiheiden yhteneväisyydestä. Se kuvaa myös aineiston yhteiskunnallisiin valtarakenteisiin verrannollista luonnetta.

Aiheet diskurssien taustalla ovat siis yhteiskunnallisia ja ajankohtaisia, ja hyvin kietoutuneita yhteiskunnassa vallitseviin valtarakenteisiin sekä niiden luomiin ennako-oletuksiin ja stereotypioihin. Asenteet näkyvät otsikoissa implisiittisesti, jolloin niiden olemassaolo saattaa jäädä huomaamatta etenkin lukijalta, joka ei ole tietoinen tai itse osallinen yhteiskunnallisiin käytäntöihin. Ilmaisun monipuoliset keinot vaihtelevat otsikoissa neutraalissävyytteisistä jopa šokeeraavan asenteellisiin. Iltapäivälehdistön uutisoinnille tyypillinen viihdyttävyyden ja tarkasteltavien ilmiöiden ajankohtaisuus tulee siis täytyneeksi aineistossa, jossa toisinaan viihde- tai šokkiarvo ylittää informatiivisen aspektin otsikon asettelussa. Myös diskursseja aktivoivat substantiivit ja substantiivilausekkeet vaihtelevat sävyiltään neutraalista jopa vahvasti asenteellisiin, ja paikoin niissä on kerronnan särmikkyyttä korostavaa dramatiikan tuntua.

Mahdollisen kokonaisvaltaisemman jatkotutkimuksen kannalta eri medioita vertaileva tutkimusasetelma olisi varsin mielekäs lähtökohta. Vain yhtä mediaa tutkimalla saa alustavan käsityksen kyseisen median kielenkäytön tavoista, mutta kattavamman kuvan saaminen median toiminnasta kollektiivina, diskursseista ja vallankäytöstä edellyttäisi sekä vertailevuutta tutkimuksen teossa että reilusti laajempaa tutkimusaineistoa, joka kattaisi usean erilaisen median uutisotsikoita, mieluiten myös

laajemmalla aikavälillä. Kieltä tulisi tässä tapauksessa myös tutkia monipuolisemmin – ei ainoastaan substantiiveja tarkastellen, sillä diskursseja aktivoivat muutkin kieliainekset kuin substantiivit.

LÄHTEET

- 2024: Amnesty Internationalin tutkimus: Israel syyllistyy palestiinalaisten kansanmurhaan Gazaan. amnesty.fi. <https://www.amnesty.fi/amnesty-internationalin-tutkimus-israel-syyllistyy-palestiinalaisten-kansanmurhaan-gazassa/> (6.12.2024).
- D'ACQUISTO, GERMANA 2017: *A Linguistic Analysis of Diplomatic Discourse*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1989: *Language and power*. London: Longman.
- FAIRCLOUGH, NORMAN [1997]: *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- HALPER, JEFF 2021: *Decolonizing Israel, Liberating Palestine*. London: Pluto Press.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JOKINEN, ARJA – JUHILA, KIRSI – SUONINEN, EERO 2016: *Diskurssianalyysi*. Tampere: Vastapaino.
- KIVIOJA, PASI 2008: *Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa*. Tiedotusopin laitos, journalismin tutkimusyksikkö. Tampereen yliopisto.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/pirullinen?searchMode=all> (10.12.2024).
- KUJALA, TAPIO 2012: *Lähi-idän mediasota - Journalismin ristipaineet Israelin ja palestiinalaisten välisessä konfliktissa*. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Tampereen yliopisto.
- OSIPOVA, ELSA – VÄÄNÄNEN, MARJA – SARLIN, EEVA 2023: Hamas tappoi satoja nuoria festivaaleilla viikonloppuna – kooste näyttää, kuinka tapahtumat etenivät. Ylen uutinen 2023. <https://yle.fi/a/74-20054200> (10.12.2024).
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEN, ANNE 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- PIITTALA-JENSEN, ELINA 2022: *Israelin ja Palestiinan välisen konfliktin pinnan alla: Metanarratiivien ilmeneminen akateemisesti koulutettujen ja koulutautuvien israelilaisten ja palestiinalaisten diskursseissa*. Poliitiikan tutkimuksen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- 2024: Report of the Special Committee to Investigate Israeli Practices Affecting the Human Rights of the Palestinian People and Other Arabs of the Occupied Territories. United Nations. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/271/19/pdf/n2427119.pdf> (1.12.2024).
- SAID, EDWARD W. 2011: *Orientalismi*. Helsinki: Gaudeamus.